

Dimensiunea militantă a Ecaterinei Varga în deceniul premergător revoluției de la 1848-1849

Petre DIN

Cuvinte cheie: Transilvania, secolul XIX, Ecaterina Varga, Țara Moților, Andrei Șaguna, petiții

Mots-clef: Transylvanie, XIXème siècle, Ecaterina Varga, Țara Moților, Andrei Șaguna, pétitions

În secolul XVIII și prima jumătate a secolului XIX, datorită potențialului său militar, Casa de Habsburg a asigurat echilibrul politico-militar în spațiul Europei Centrale și de Sud-Est, zonă în care se aflau integrate Transilvania, Banatul și Bucovina. Congresul de la Viena va încerca să reconstruiască splendoarea epocii de aur, clamate cu insistență de prinții și marea nobilime, va face demersuri pentru afirmarea principiului legalității dinastice și va încerca să satisfacă pretențiile teritoriale ale celor patru învingători ai lui Napoleon. Congresul de la Viena este prima întrunire a reprezentanților tuturor națiunilor europene și momentul de debut al demersurilor de organizare a Europei¹. Pe acest fundal reluarea în posesie a Tirolului, a Salzburgului, și a nordului Italiei consfințește Austriei o poziție importantă pe eșichierul politic european².

Raportat la spațiul dominat de otomani în Europa Centrală și de Sud-Est, în teritoriile administrate de Habsburgi, modernitatea s-a manifestat și prin geneza spiritului civic. Astfel s-a născut conceptul de cetățean, ca persoană loială suveranului, imperiului și administrației sale centralizate³. Raportarea românilor transilvăneni la împăratul habsburgic a reprezentat elementul esențial în realizarea unui echilibru intern al Imperiului dar și la nivel imagistic în sensibilitatea colectivă românească.

Mult mai dificile decât problemele interne pentru existența Monarhiei habsburgice s-au dovedit a fi aspirațiile popoarelor marginale: ca cele ale polonezilor, italienilor, românilor trezite din nou la o conștiință socială și istorică⁴. Începând cu deceniul patru al secolului al XIX-lea, mișcările populației miniere de pe domeniile Zlatnei au fost conduse de Ecaterina Varga, care a devenit simbolul rezistenței la abuzurile autorităților locale și centrale⁵.

1 Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. IV, traducere de Timu Monica, prefață de Ovidiu Pecican, Institutul European, Iași, p. 5.

2 *Ibidem*, p. 10.

3 Victor Neuman, *Tentația lui Homo Europaeus. Geneza ideilor moderne în Europa Centrală și de Sud-Est*, ediția a III-a, Editura Polirom, Iași, 2006.

4 Erich Zöllner, *Istoria Austriei*, traducere de Adolf Armbruster, vol. I, ediția a VIII, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 433.

5 *Ecaterina Varga s-a născut la 22 august 1802, în localitatea Hălmeag, Comitatul Târnava Mare, într-o familie de nobili maghiari săraci. Tatăl său Varga János, iar mama sa Rosondai Katalin erau mici proprietari de pământ pe care îl cultivau ei înșiși. A cunoscut încă din copilărie viața iobagilor mineri opresați de autoritățile imperiale și cele locale. Referindu-se la dispariția prematură a părinților ei și viața dificilă a iobagilor, Ecaterina Varga nota: „Pierzând ocrotirea brațelor iubiților mei părinți la o vârstă încă fragedă, am ajuns să mănânc pâinea amară a orfanului și am fost aruncată în toate părțile de valurile mizeriei, pe marea furtunoasă a vieții. Anii veseli ai tinereții mele au fost copleșiți de multe schimbări și încercări. Rânile deschise ale inimii mele n-au cunoscut decât leacul cel mai aspru”. S-a căsătorit cu un avocat de succes, Kelemen György, care era implicat și în afaceri cu cânepă. Afacerea s-a dovedit a fi profitabilă, ulterior, însă a acumulat datorii pe care nu a reușit să le ramburseze. A inițiat un proces dificil cu debitorii din Brașov, dar din cauza birocrăției, problema nu s-a putut rezolva pe plan local, și, prin urmare, pe 1 august 1839, Ecaterina a solicitat sprijinul Cancelariei de la Viena. În perioada copilăriei sale, ecoul răscoalei lui Horea era încă vizibil în mentalitatea moților, fapt ce a impulsionat spiritul de dreptate și libertate al acesteia. În*

Petre Din

Grupul Școlar Mârșa

e-mail: petre_din@yahoo.com

Ce a determinat-o pe Ecaterina Varga să se identifice cu nemulțumirile țăranilor din zona Munților Apuseni și să le reprezinte interesele la Curtea Veneză? Un posibil răspuns ar fi acela că având șansa unor călătorii la Viena, aceasta a intrat în contact cu țăranii iobagi din zona Bucium, Cărpiniș și Abrud care încercau satisfacerea propriilor doleanțe prin apelul la spiritul de justiție al împăratului. Comunitatea de idei, încrederea în dreptatea cauzei acestora a reprezentat suportul identificării Ecaterinei Varga cu spirățiile țăranimii iobage⁶.

Încercând să explice atașamentul Ecaterinei Varga față de revendicările moșilor, autoritățile imperiale precizau: „*Prilejul și modul în care s-au cunoscut mai întâi cu locuitorii din Bucium și a mers să se așeze printre ei n-a fost lămurit în chip precis. Se pare că după cum ea însăși a scris în autobiografie și după cum s-a adevărit prin comunicarea oficială a administrației scaunului Cohalm, în drum de la Viena spre Transilvania, s-a întâlnit cu buciumenii care cutreierau țara făcând negoț. Acești locuitori cu porniri rele, care umblă pe toate căile după scutiri și au încercat și înainte toate căile ilegale, au dat ușor ascultare amăgirilor și minciunilor ei și primind-o printre dâșii, a putut să treacă fără nicio piedică la crima instigării*”⁷.

Referindu-se la acest aspect, întemeietorul presei românești transilvănene George Bariț nota: „*Prin ce măiestrie a știut ea să farneze pe locuitorii buciumeni ca să voiască a o avea șapte de ani de zile în mijlocul lor cu casă, cu masă și cu toată comoditatea? Și cum era cu puțință ca pe lângă atâția preoți, dintre care cel puțin zece inși trecuți prin școli superioare, cum și alături de câțiva bărbați mireni români, academici și juriști, acel popor să onoreze cu încrederea sa pe una femeie cu totul străină, al cărei trecut mai este încă un mister? În nici un caz petrecerea Ecaterinei Varga la buciumeni n-a fost destinată a înălța vaza și reputațiunea, zelul pentru binele poporului și curajul inteligenței române din acele regiuni au trebuit să urmeze aceea, la ce am ajuns în anul următor pentru ca oameni trecuți prin școli să fie scuturați bine din apatia lor și să aștepte salvarea de la o femeie, care nicidecum nu s-ar fi putut asemăna cu Fecioara de Orléans, nici cu Charlotta Corday și mai puțin cu Pelagia Roșia de la Mărișel*”⁸.

Istoricul maghiar Alexe Jakab prezintă în imagini sumbre activitatea militantă a Ecaterinei Varga. „*Se poate la ea un fel de extaz de natură țărănească, dar cultura ei este de rând; știe să exploateze în chip uimitor slăbiciunile poporului; scopul ei imediat e înșelăciunea, căutarea unui mod de existență, instigarea satelor împotriva fîscului, ca stăpân de moșie*”⁹.

Ecaterina Varga cunoștea multe din atributele pe care trebuia să le posede un reprezentant și un mandatar al țăranilor. Era expertă în chestiunile oficiale, ca o persoană ce făcuse multe demersuri pentru rezolvarea propriilor doleanțe și cunoștea mecanismul realizării cu succes a intervențiilor în fața autorităților locale și centrale. Vorbea cursiv și redacta memorii în limba germană și maghiară și conversa fluent în limba română. Injustiția autorităților locale și centrale o determina și mai mult să se identifice cu aspirațiile țăranilor, fiind capabilă să-și jertfească libertatea și viața pentru dreptatea lor.

În debutul activității sale de reprezentant al țăranilor din Munții Apuseni, sensibilitatea sa militantă este exprimată prin următoarele versuri:

„Cu ce credință v-am slujit, știți bine,
În schimb robiei m-am slujit pe mine,
Părerii de rău eu însă n-am simțit
Și cu nimic, socot, n-am păgubit
Jerfi-mi-aș chiar viața pentru voi
Ca să scap de chin și de nevoi
Doar nu m-am născut pentru minciună,
Nici n-am crescut spre a săracilor năpastă,

perioada anilor 1840-1847, devine exponentul celor nemulțumiți la Curtea Veneză. A redactat numeroase petiții în numele moșilor riscându-și libertatea și chiar viața. Devenind o persoană periculoasă, autoritățile imperiale au încercat s-o aresteze, fapt reușit prin complicitatea episcopului românilor ortodocși, Andrei Șaguna. Eliberată în februarie 1851, Ecaterina Varga s-a retras în fosta comună din zona Făgărașului rămânând în memoria colectivă prin sintagma Doamna Moșilor.

6 Constantin Ucrain, *În numele revoluției de la 1848*. Editura Militară, București, 1978, p. 79.

7 *Ibidem*, p. 79-80.

8 George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvania pe două sute de ani în urmă*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 662.

9 Alexe Jakab, *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezés 1848-1849. (Contribuții la istoria războiului nostru de eliberare. Amintiri din 1848-1849)*, Budapesta, 1880, p. 62, Apud Toth Zoltán, *Mișcările țărănești din Munții Apuseni până la 1848*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1955, p. 261.

În cele ce urmează ne propunem să examinăm derularea activității petiționare în fața autorităților locale și centrale. Prima acțiune petiționară se înregistrează în data de 14 ianuarie 1841, când Ecaterina Varga adresa împăratului un memoriu prin care solicita în numele țăranilor din localitățile Bucium, Cărpiniș și Abrud respectarea vechilor privilegii și sancționarea abuzurilor oficialităților abuzive. „*Sunt de neîndurat asupririle care ne apasă și neîncetatele stoarceri de bani încât dacă nu vom fi ajutați prin menținerea privilegiilor noastre, minerii înstăriți de odinioară, supuși, folositori maiestății sale imperiale și apostolice vor deveni spre cea mai mare pagubă a obștei, o ceată netrebnică de cerșetori. Implorăm deci grația maiestății voastre să numească pentru cercetarea plângerilor noastre o comisie regală nepărtinitoare care cercetând totul să ne repună în vechile noastre privilegii, să ne apere de pedepse corporale arbitrare, de jecmăneli, de robota îndoită și să dispună cu îndurare ca procesul nostru care zace astăzi nerezolvat la Tabla regală să fie terminat pentru a nu fi nevoiți să ne plângem mereu ca niște mineri obosiți trupește și sufletește, istoviți și inutili din cauza numeroaselor poveri ci, asemenea strămoșilor noștri, să ne putem prezenta ca supuși puternici și înstăriți, capabili să aducem folos prin minerit nu numai înaltului fisc, ci să fim în stare să aducem jertfe oricând cu sângele și bunurile noastre împotriva tuturor dușmanilor maiestății sale*”¹¹.

Limbajul acestui document semnifică existența unei propensiuni a românilor transilvăneni față de împăratul austriac perceput ca instanța terestră, ce invocă binele supușilor săi. În concepția lui Jean Paul Roux, regele indiferent de faptul că este bun sau rău, fast sau nefast, are o singură valoare care este integral pozitivă.¹² Cultul pentru împărat a apărut din preocupările spirituale ale supușilor săi și a dispărut când o altă instituție a fost valorizată mai pozitiv de către aceștia. Mitul împăratului protector a apărut mai mult ca fiind nevoia omului în general și a mentalității epocii decât a suveranului însuși și prin urmare, venerația la adresa sa nu a încetat total nici astăzi¹³.

Aproape peste tot, popoarele își exprimă fericirea pe care o datorează monarhului și îl proslăvesc. Pentru românii transilvăneni, capacitățile specifice ale împăratului îi impun obligația de a asigura hrana, securitatea și justiția între supușii săi. Fertilitatea și fecunditatea, regularitatea fenomenelor naturale nu impune întotdeauna rituri speciale, căci simpla existență a suveranului le asigură. Conform mentalității tradiționale, regele este condiția esențială a binefacerilor, armoniei și prosperității¹⁴. În acest context versurile Ecaterina Varga reiterează venerația sa față de „bunul împărat”.

*„Jalba celor asupriți de viață
Pus-am în a sfințitului tron față,
Măria Ta crăiască apostolească!
Iată-ți noroadele și a lor cumplită asuprire
Copii orfani lăsați în părăsire
Coboară-vă asupra lor a ta milostivire”*¹⁵

Esența nemulțumirilor iobagilor de pe domeniile Zlatnei constau în limitarea drepturilor iobagilor de a se aproviziona cu lemne. Anterior introducerii cărbunelui, instalațiile metalurgice aveau nevoie de cantități imense de lemne pentru topirea metalelor. Datorită epuizării pădurilor din proximitatea topitoriilor, iobagii au fost obligați să transporte lemnul de la pădurile îndepărtate de topitorii, făcând și mai dificilă existența acestora.

În afara faptului că diminuează dreptul de folosință a pădurilor, administrația face demersuri pentru a conserva pădurile exclusiv pentru instalațiile de topit și pentru exproprierea țăranimii de pe terenul defrișat de aceasta. Pe acest fundal tensionat, rezistența țăranimii s-a materializat prin demersurile petiționare ale Ecaterinei Varga. Ea a precizat că pădurile nu sunt proprietatea domeniilor, ci a comunelor și că exproprierea forțată a țăranilor se fundamentează pe violență. I-a îndemnat pe țărani să utilizeze pădurile în mod liber, să le defrișeze și să-i amenințe pe pădurarii care ar încerca să le stopeze exercitarea acestor drepturi.

10 Toth Zoltán, *op. cit.*, p. 268.

11 Constantin Ucrain, *op.cit.*, p. 81.

12 Jean-Paul Roux, *Regele. Mituri și simboluri*, traducere și note de Andrei Niculescu, Editura Meridiane, București, 1998, p.2.

13 *Ibidem*, p. 4.

14 *Ibidem*, p. 30.

15 Toth Zoltán, *Mișcările țăărănești din Munții Apuseni până la 1848*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1955, p. 267.

La data de 6 mai 1843, în timp ce reprezentanții ai administrației domeniiale plantau un teren defrișat, expropriat de la locuitorii localității Bucium, Ecaterina Varga a mobilizat 50-60 de țărani, i-a înzestrat cu securi și astfel a stopat lucrările de plantare și i-a alungat pe oamenii administrației¹⁶. Ca efect a acțiunii iobagilor autoritățile locale au trimis la fața locului o comisie care a constatat că solicitările acestora erau întemeiate. Oficialitățile au conchis că dacă iobagii erau nemulțumiți, acest fapt se datorează unei aventuriere străine, care în fond nu este preocupată de aceste chestiuni și care alimentează sentimente de insecuritate, având doar scopul de a câștiga bani.

Aceeași energie în susținerea cauzei țăranilor a manifestat-o și la începutul anului 1845, cu prilejul publicării deciziei guberniale referitoare la drepturile de cârciumărit ale arendașilor din Transilvania. În acest sens a trimis o scrisoare arendașului Mikeș Szakacs prin care îl soma să realizeze toate demersurile pentru ca administrația de la Abrud să anuleze această decizie, în caz contrar, asperitățile sociale creșteau în amploare¹⁷. La 9 martie 1845, Ecaterina Varga s-a adresat țăranilor, după oficierea serviciului religios din biserica Abrud-sat instigând la violență împotriva celor care vor stivui lemne în pădure pentru fisc, căci pădurile nu sunt proprietatea fiscului, ci ale oamenilor¹⁸.

În acest context, prezența și activitatea Ecaterinei Varga a devenit o figură legendară în sensibilitatea colectivă țărănească. Numită de protopopul greco-catolic, Simion Balint, ca fiind „o muiere ageră și elocventă”¹⁹, figura acesteia poartă amprenta miticului încă din timpul vieții. În mediul țărănesc circulau narațiuni fabuloase despre ea: că are relații solide cu ierarhia superioară a puterii, că fratele ei este agent la Curtea Imperială, că a fost doica împăratului, și că ea însăși se originează din familia domnitoare, că ea este atât de influentă, încât față de ea și puterea domnilor este neputincioasă²⁰. Aceste atribute legendare sunt fructul imaginarului colectiv românesc, care-și exprimă astfel încrederea și stima față de Ecaterina Varga, personalitate loială aspirațiilor sale sociale și naționale.

Prezența Ecaterinei Varga în perimetrul localităților Bucium, Cărpiniș și Abrud nu a rămas fără ecou la nivelul oficialităților imperiale și ale autorităților locale și administrative. Constatând faptul că petițiile care exprimau nemulțumirile țăranilor erau tot mai frecvente funcționarii imperiali au trecut la identificarea acestei persoane. Adam Ujvari, funcționar domenial fiscal raporta vicecomitelui din Alba următoarele informații: „Este evident că sub numele Ecaterinei Varga se ascunde cineva, care, pentru o răsplată considerabilă va agita pe petiționari până când va izbucni un incendiu și mai primejdios decât primul”²¹.

Sentimentul de insecuritate generat de colportarea informațiilor privind răscoala țăranilor din Galiția este amplificat de tumultul manifestărilor antinobiliare conduse de Ecaterina Varga. Ea îi îndeamnă pe țăranii să-i violenteze pe funcționarii domeniiali care le-ar interzice construcția de locuințe în poienile pădurilor sau care le impun plata unor taxe în aceste spații. Ca efect al demersurilor sale sentimentul de nesupunere al țăranilor din Bucium, Cărpiniș și Abrud-sat devine alarmant. Autoritățile locale fac numeroase demersuri pentru reluarea îndeplinirii prestațiilor domeniiale și însuși vicejudele nobiliar se deplasează la Bucium pentru aplanarea divergențelor sociale. În pofida eforturilor acestuia țăranii din localitățile Bucium și Abrud-sat au derulat o adunare sub conducerea Ecaterinei Varga, solicitând demisia vicejudeului nobiliar, iar suma rezultată din dări să nu mai fie cedată judei sătesc, ci să fie delegată unor persoane reprezentative din cele două localități pentru o mai corectă cheltuire a sa. Acest fapt argumentează ideea că insecuritatea generată de o posibilă izbucnire a răscoalei era acută. În nici un alt spațiu iobăgimea nu a creat atâta nesiguranță ca în perimetrul localităților Bucium, Cărpiniș și Abrud-sat, în fruntea cărora se afla Ecaterina Varga, care a instigat pe cei opresați la nesupunere și violență.

Pe acest fundal Ecaterina Varga a fost mandatată de țăranimea celor trei localități să le reprezinte interesele la Curtea de la Viena. La data de 4 septembrie 1846, aceasta a plecat în secret spre Viena și la 25 septembrie a depus la Cancelaria Imperială un memoriu, ce conținea doleanțele protejaților săi „Deși noi, comunele subscrise, exasperate de nenumăratele samavolnicii săvârșite împotriva noastră, am apelat de mai multe ori

16 *Ibidem*, p. 82.

17 *Ibidem*, p. 296.

18 Constantin Ucrain, *În numele revoluției de la 1848*, Editura Militară, București, 1978, p. 82.

19 Toth Zoltán, *Mișcările țărănești din Munții Apuseni până la 1848*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1955, p. 261.

20 *Ibidem*, p. 267.

21 Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 83.

la tronul maiestății voastre imperiale și regale pentru a ne apăra, împotriva silniciilor funcționarilor, drepturile noastre legale, întemeiate pe privilegii acordate de principi, deși maiestatea voastră imperială și regală, ca un adevărat părinte al poporului său, a binevoit totdeauna să ordone prea grațios remedierea doleanțelor noastre, totuși, parcă am fi osândiți de soartă să fim jucăria capriciilor samavolniciei tiranice, căci din cauza abuzurilor săvârșite de funcționarii domeniali și ai comitatului... n-am fi fost în stare... să scăpăm de jugul istovitor al asupririi, care degradează orice demnitate umană... iar dacă maiestatea voastră imperială și regală nu va interveni prea grațios, distrugerea și pieirea noastră totală vor fi duse până la capăt... fiindcă funcționăria obișnuește să se prezinte cu plăcere și punctual aici pentru a se achita de sarcini oficiale în care poate jefui”²².

Documentul este un excelent argument ce atestă existența la nivelul sensibilității colective a ideii că suveranul reprezintă un „obiect simbolic” în jurul căruia s-a fixat solidaritatea supușilor săi. În spațiul semantic al regalității, mitul „monarhului bun”, primește semnificații arhetipale pozitive, prin dimensiunea sa justițiară. Figura sa emblematică este acum cea a imaginii exemplare din perspectivă creștină cavalerul justițiar și protector cu supușii săi.

Acest text documentează ideea că românii transilvăneni, traumatizați și opresați, s-au refugiat în interiorul unei sintagme protectoare și justițiare, credința în „bunul împărat”. Petițiile disperate consfințesc un gest politic, solidaritatea românilor față de împăratul justițiar, o forță politică care se opune abuzurilor autorităților locale. Pe acest fundament se clădesc resentimente și frustrarea generală creată de relațiile dificile dintre români și unguri, relații care i-au transformat pe ultimii în adversarul național, dar și simpatie față de împărat, perceput ca fiind „subiect” al devoțiunii și fidelității colective românești²³.

Demersul Ecaterinei Varga invocă afirmația lui Ernst Cassirer, aceea că în cazul mitului și al legendei, principiul cauzalității funcționează după regulile imaginației creatoare ce solicită fiecărui element participant la „povestea mitică” egala funcționalitate, semantatică și simbolică²⁴. Militantismul țăranilor în deceniul premergător revoluției de la 1848-1849 s-a derulat în condițiile în care lipseau clasa politică și instituțiile politice românești, iar românii erau excluși, prin constituția medievală, din sistemul politic transilvănean. Integrarea țăranilor în mișcările prepașoptiste s-a realizat conform mentalității tradiționale țărănești în formele specifice răscoalelor medievale, manifestându-se local și atomizat.

Perioadele în care sistemul social suferă modificări profunde sau se confruntă cu situații care nu au mai fost experimentate, sunt perioadele în care ingerința imaginarului în deciptarea realității se amplifică. Acestea sunt momentele de atomizare socială. Ordinea și ierarhia socială este amenințată, coeziunea societății începe să se estompeze iar puterea politică nu poate restabili normalitatea. În aceste condiții, imaginarul colectiv intervine ca instrument necesar menținerii coeziunii sociale. Contextul istoric, totalitatea factorilor sociali, trăsăturile unei culturi influențează în mod esențial geneza imaginarului. Aceste premise teoretice argumentează definiția imaginarului conferită de Gilbert Durand: „*Imaginarul constituie esența spiritului, adică efortul ființei de-a înălța o speranță vie în pofida lumii obiective*”²⁵. Permeabilitatea societății la aceste forme ale mitului politic al „bunului împărat” crește proporțional cu dificultățile întâmpinate în viața cotidiană. Acest context a oferit legitimare împăratului austriac de a dobândi un capital simbolic și de a se erija în salvatorul românilor transilvăneni.

În data de 10 octombrie 1846 petiția a fost dezbătută de oficialitățile austriece, făcându-se în modul acesta din nou prezența la Curtea de Viena protestele țăranilor din Munții Apuseni. Acțiunea derulată de Ecaterina Varga a conferit multe speranțe la nivelul orizontului de așteptare al românilor transilvăneni. În paralel cu demersurile acesteia, coincidența a determinat ca în data de 2 septembrie 1846, la propunerea mitropolitului sârb de la Karlowitz, Curtea Vineză să-l instaleze ca vicar de Sibiu, pe Andrei Șaguna. Noul prelat a promis oficialităților imperiale că va derula o amplă activitate pentru reorganizarea bisericii ortodoxe din Transilvania dar și pentru atenuarea nemulțumirilor țăranilor din Munții Apuseni.

Implicarea clerului superior în estomparea sentimentului de insecuritate dominant în spațiul rural nu reprezintă o noutate. Astfel, Dionisie Novacovici a acționat împotriva mișcării conduse de Sofronie din Cioara

22 Toth Zoltán, *op. cit.*, p.304.

23 Simona Nicoară, *Mitologiile revoluției pașoptiste românești. Istorie și imaginar*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999, p. 185.

24 Ernst Cassirer, *Eseu despre om O introducere în filosofia culturii umane*, traducere de Constantin Osman, Editura Humanitas, București, 1994, p. 82.

25 Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 43.

iar Ghedeon Nichitici a militat împotriva răscobilei lui Horea. Un exemplu în acest sens este oferit de circulara episcopului Nichitici, adresată protopopilor și preoților, în care lansa un apel la „supunere și ascultare pentru ca țărănimea să părăsească mișcarea plină de excese de ambele părți și să nu asculte sfaturile cele rele și ca fiecare să-și păzească locul său, moșia sa, casa sa și după cum cere porunca să o împlinească, ca să aibă milă de la împăratul și gubernium și de la noi blagoslovenie”²⁶. În ziua de 5 februarie 1785, comisarul imperial Mihail Brukenthal face premiarea celor care au realizat predarea lui Horea și Cloșca. Ghedeon Nichitici a fost recompensat cu 1000 florini de aur iar episcopul ortodox de Arad, Petru Popovici, cu suma de 800 florini²⁷. Termenii uzitați de episcopul ortodox exprimă cu certitudine o apetență a elementului ecleziastic față de suveranul habsburgic, ce reprezintă personificarea spiritului justițiar și protector, model politic clamat îndelung de românii transilvăneni.

Promisiunile făcute lui Samuil Josika, cancelarul Transilvaniei, guvernatorului Iosif Teleki, au fost îndeplinite de episcop. La data de 6 ianuarie 1847, utilizând arma vicleșugului, Andrei Șaguna și-a realizat obiectivul, acela de a o aresta pe Ecaterina Varga. În acest scop vicarul episcopal a pregătit o vizitație canonică, asociată cu o slujbă religioasă, la care a fost invitată și Ecaterina Varga. Șaguna, terminând slujba religioasă a solicitat preotului din Bucium să o prezinte și să i se adreseze: „Apropiindu-se doamna Ecaterina Varga de sanie, spune protopopul Simion Balint, vicarul schimbă cu dânsa 3-4 cuvinte în limba maghiară, după care îi zice să se urce în sanie. Dânsa nu voia. Atunci o aruncă în sanie. Se aruncă și vicarul și vicecomitele și fiind caili prinși strigară: Hajesad Iancsi”²⁸.

În demersul său Andrei Șaguna a fost sprijinit nu numai de autoritățile centrale și locale dar și de un segment al preoțimii. Este o certitudine faptul că o mare parte a preoțimii avea mai multe afinități cu țărănimea iobagă în timp ce clerul superior a militat pentru demobilizarea mișcărilor țărănești.

Acțiunea de arestare a Ecaterinei Varga este descrisă în mod minuțios de însăși vicarul episcopal: „Și sosind astfel ziua fatală de 18 ianuarie m-am deplasat la biserica districtului numit Izbita al localității Bucium împreună cu susnumiții funcționarii amintii ai comitatului, iar din partea domeniului regal cu controlorul regal Ioan Șuluț și administratorul silvic Ioan Wohlhurt, unde după serviciul divin, am ținut învățătura arhierească, potrivit sărbătorii, precum și purtătorii unei adunări de 600-700 persoane. După care, invitând poporul să se pronunțe în privința soartei sale și neprimind un răspuns, am întrebat poporul dacă are un reprezentant la proces. Și primind răspuns afirmativ, i-am rugat să-l aducă în fața mea, ca să primesc de la el lămuririle necesare asupra tuturor lucrurilor acestora. Au plecat doi inși și au adus în fața mea o femeie de statură scundă, pe care am întrebat-o cine este? Și pricepând de la ea că este Ecaterina Varga, am invitat-o cu severitate să spună amănunțit: cine este ea, deoarece poporul poveștește fiscului despre ea lucruri mari și miraculoase, că este membră a unei familii mari, că ar dispune de anumite scrisori privilegiate și peceți, cărora nici un funcționar nu are curajul să li se împotrivescă și alte asemănătoare. Dar la toate aceste a răspuns că aceste știri sunt vorbe goale, iar cu privire la cauza țăranilor din Bucium a declarat că, potrivit poruncilor supreme, a fost hotărâtă o nouă cercetare.

De aceea am găsit de bine să-l rog pe stimatul vicecomite să citească în fața poporului grațiosul ordin al excelenței voastre adresat mie la 14 noiembrie anul trecut, dar în timpul acesta ea a voit să se furișeze din biserică printre popor, eu, însă, apropiindu-mă de ea, am prins-o și am așezat-o mai aproape de mine. După aceea, am adus la cunoștiința poporului, în mod deschis toate intrigile și purtările ei împotriva legilor, prin care obișnuia să stoarcă bani de la ei, precum și marile primejdii în care vor cădea inevitabil dacă această instigatoare va mai sta printre ei și care se ascunde acolo numai spre paguba lor.

În urma acestora, am adus la cunoștiința poporului de câteva sute de inși adunați acolo, grațiosul ordin de a preda pe Ecaterina Varga, le-am spus de-a dreptul că nu voi mai lăsa printre ei pe această instigatoare periculoasă, ci că o voi lua cu mine și voi pune să fie trimisă în patria ei. După aceea, îndemnându-i spre purtări creștinești și cetățenești chibzuite și virtuozitate, la supunere și cinste față de autorități, cum și îndeplinirea punctuală a obligațiilor, am scos-o pe instigatoare din biserică, pe care domnul vicecomite și domnul jude al nobililor au dus-o de braț și m-au urmat împreună cu ceilalți preoți și slujitori camerali fără ca cineva să fi

26 Ștefan Meteș, *Lămuriri nouă privitoare la revoluția lui Horea*, Sibiu, 1933, pp. 25-26.

27 Ioan Fruma, *Horea, procesul și martiriul său*, Editura Dacia Traiană, Sibiu, 1948, p. 25.

28 Silvestru Augustin Prunduș, Clemente Plăianu, *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, 1994, p. 234.

pronunțat vreo vorbă de protest, deoarece toți erau surprinși și lămurii îndeajuns asupra uneltirilor acestei femei. Astfel m-am așezat direct în sanie, luând cu mine pe Ecaterina Varga și pe domnul vicecomite.

Atunci s-au auzit câteva cuvinte din parte mulțimii, că nu îngăduim să fie luată doamna noastră, anume Simion Țandra Pitoc, care mi-a apucat cail pentru a mă reține, dar în avertismentul meu s-a dat la o parte numaidecât. Această neânsemnată rezistență manifestată de câțiva țărani m-a convins și mai mult că poporul însuși a primit și a privit bucuros cele petrecute”²⁹.

Care a fost mobilul demersului lui Șaguna de a o captura pe Ecaterina Varga? O posibilă explicație ar fi aceea că în ascensiunea sa în cadrul ierarhiei ecleziastice, de la vicar la episcop, avea nevoie de astfel de activități care să justifice doleanța sa. Dar acțiunea sa a pornit de la cancelarul Jósika, care a utilizat tradiționala strategie a implicării preoțimii în dezarmarea mișcărilor țărănești. Ca exponent al clerului superior ortodox Andrei Șaguna și-a folosit, în acest caz, capacitățile sale excepționale în interesul oficialităților de la Viena și pentru stoparea nemulțumirilor țărănești din zona Munților Apuseni³⁰.

Pe acest fundal nominalizarea lui Șaguna ca episcop era doar o chestiune de timp. Se impunea ca acesta să câștige adeviziunea preoților și a mirenilor ortodocși. În data de 2 decembrie 1847 s-au derulat la Turda, alegerile pentru scaunul episcopal și unde Ioan Moga a obținut 33 voturi, Moise Fulea 31, și Andrei Șaguna doar 27 voturi. În urma acestui rezultat putem conchide că arestarea Ecaterinei Varga nu i-a adus capital electoral la nivelul preoțimii, dar la nivelul autorităților politice acest fapt a fost cel care a decis numirea sa, în pofida faptului că a obținut cel mai mic număr de voturi³¹.

O versiune diferită asupra aceluiaș eveniment este prezentată de istoriografia bisericii ortodoxe române. „După ce a lucrat doi ani ca „vicar general” al Episcopiei Sibiului, în decembrie 1847, un sinod electoral format din protopopii ortodocși ai eparhiei, întrunit la Turda a ales pe vicarul Șaguna între cei doi candidați, din care împăratul de la Viena urma să confirme pe unul ca episcop. Fiind recunoscut ca episcop, a fost hirotonit la Carloviț, în aprilie 1848, de către mitropolitul sârb Iosif Raiacici”³².

Arestată la Bucium, Ecaterina Varga a fost transportată pentru scurt timp la Zlatna, și la 20 ianuarie a fost încarcerată la Aiud³³. Câteva zile mai târziu, la 23 ianuarie 1847, guvernatorul Transilvaniei, Iosif Teleki, emitea dispoziții privind trimiterea ei în judecată sub stare de arest preventiv, asigurarea unei paze severe și interzicerea oricărui contact cu exteriorul închisorii. „Ecaterina Varga să fie ținută mai departe în arest, la Aiud, și cu prilejul interogatorului preliminar să se cerceteze dacă nu cumva a săvârșit un delict care să necesite trimiterea ei în judecată”³⁴.

Dar fiind faptul că închisoarea din Aiud prezenta o stare de nesiguranță autorităților, cancelaria Transilvaniei a luat legătura cu comandantul șef al armatei, generalul Puchner, pentru transferarea arestatei în temnița cetății Alba Iulia. În data de 26 martie 1847, însoțită de o numeroasă escortă militară, Ecaterina Varga a fost transportată de la închisoarea din Aiud la cea din Alba Iulia, unde fuseseră închiși în urmă cu șase decenii, Horea, Cloșca și Crișan.

În celula aflată deasupra porții de la intrare în cetatea Alba Iulia, Ecaterina Varga a lăsat mai multe însemnări care ne permit să-i analizăm mai profund personalitatea ei. „În temnița unde m-au închis lumina soarelui nu pătrunde. Pentru mine nu mai e nici zi, nici noapte. Trecerea timpului n-o măsoară decât bătăile inimii. Eu nu știu când răsare soarele și când apune. Solia lui n-ajunge până la mine. În amiaza vieții mele, lumina s-a stins și m-a cufundat în adânc de veșnică noapte. Temniță fără ferestre e mormântul meu. Eu nu-s decât o umbră topită în întuneric. Acum s-a aprins la căpătâiul meu o candelă, ca la căpătâiul unui îngropat de viu. La flacăra ei șovăitoare scriu aceste rânduri. Vor vedea oare lumina zilei? Ochiul de temniță în care m-au închis e același care a văzut ultimele ceasuri de viață ale aprigului Horea. Omul care mă păzește n-a apucat zilele acelea, dar tatăl lui, de la care a moștenit cheile și slujba, i-a povestit cum l-au adus în fiare și cum a plecat

29 N. Popea, *Memorialul Arhiepiscopului și Mitropolitului Andrei baron de Șaguna sau luptele naționale-politice ale românilor 1846-1873*, ediția I, Sibiu, 1889, pp. 30 - 31.

30 Toth Zoltán, *Mișcările țărănești din Munții Apuseni până la 1848*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1955, p. 318.

31 *Ibidem*, pp. 320-321.

32 Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a V, București, 2000, pp. 364-365.

33 N. Popea, *op. cit.*, p.31.

34 *Ibidem*.

iobagul din Albac spre moarte, dârz și neîmpăcat, fără un strop de lacrimă în ochii lui, care ardeau ca focul. Horea trecuse demult pragul tinereții, și pornirea lui n-a fost a unei inimi care se aprinde lesne. Avea obraji supti și brațele noduroase, ca niște crengi de gorun. Numai glasul nu i-l auzise, fiindcă Horea cât a stat în temniță n-a vorbit nimănui.

Privesc alături de mine, în umbră, lucrurile neînsuflețite care mă înconjoară. Sunt poate aceleași pe care el însuși le-a privit. În strachina aceasta i-a adus gâdele fiertura amară a cinei lui cea din urmă. Din ulciorul acesta au sorbit buzele lui arse de setea de dreptate. De acest perete umed și-a rezemat fruntea lui înfierbântată. Aceste lanțuri i-au însoțit pașii în drumul spre locul unde a fost dat morții în groaznice chinuri. Am ingenuncheat și am sărutat pământul pe care au călcat truditele lui picioare. Până la o vreme, el a fost ca și mine, pribeagul zadarnicelor drumuri pentru căutarea dreptății. Iartă-mă sfântă umbră că îndrăznesc să mă măsoar cu tine. Într-un singur chip ni se aseamănă soarta: am căzut amândoi prin trădare”³⁵.

Textul menționat reliefează ideea că deși Ecaterina Varga nu era posesoarea unei culturi deosebite, aceasta era indubitabil, înzestrată cu o remarcabilă dispoziție meditativă și cu o sensibilitate emoțională deosebită. Acest fapt este reflectat în fiecare frază. Singurătatea închisorii îi accentuează latura reflexiv emoțională și demersurile de a-și descifra sensul vieții.

Într-un alt manuscris, redactat sub formă de versuri, se constată că cea mai mare parte a gândurilor sale devin reflecție religioasă și unde puterea credinței are un rol determinant în triumful cauzei iobagilor.

*„ O, voi, soli ai obști, oameni prea iubiți,
Buni prieteni, care credința mi-o cinstiți,
Teamă nu vă fie, domnul nu vă lasă,
Nu pierdeți nădejdea în el luminoasă,
Aude bunul ruga-vă fierbinte
Și iarăși fi-voi între voi de-aici-nainte.
De vor a mă rupe de-a voastră ființă,
Inima-mi de-apururi v-o purta credință
Nevinovăția-mi de-o ieși'n vileag,
Fi-voi iar a voastră – o visul meu drag!
Cât de schimbătoare-s ale lumii toate,
Ce ușor se'ntoarnă ale sorții roate!
Singură sunt pildă: săptămâni puține-s
De când n-altă țară zilele-mi senine
Alergau, stăpână pe-a lumii comori,
Dând celor sărmani sprijin deseori.
Nimeni de nu-mi crede, nici nu-mi creadă! Eu,
Cu atâta trudă, mă sileam mereu
Să slobod al jalei lanț prea strâns, cumplit.
Întru alinarea celui obijduit
Căci nicicând nu vrere-ar M.S. Împăratul
Cineva să-i strice fără pricini natul
Asta mi-a fost gândul și'ncă mi-i nădejdea
La liman s-ajungem, petrecând primejdia”³⁶.*

Textul acestui manuscris este important căci el reliefează atribute ale mesianismului revoluționar. Mesianismul Ecaterinei Varga este generat de posibila speranță în ameliorarea condiției existențiale a iobagilor din Munții Apuseni. Mesianismul său este impregnat în mod evident cu sugestii biblice, fapt care a creat o mare efervescență a țăranilor în jurul persoanei sale. Ea se prezintă ca fiind subiectul unei cauze „sfinte” care nu se poate identifica doar cu interesele iobagilor. Izolată de iobagii pe care i-a apărat, obligată la o condiție marginală, Ecaterina Varga descoperă resurse interioare de supraviețuire în acest spațiu de detenție. În percepția ei, speranța în îmbunătățirea situației țăranilor vine din forța credinței și de la „bunul împărat”.

35 Constantin Ucrain, *În numele revoluției de la 1848*, Editura Militară, București, 1978, p. 90.

36 Toth Zoltán, op. cit., p. 326.

Aspirația mesianică a reprezentanței iobagilor la Curtea de la Viena se transformă în propensiune spre o reșezare a obligațiilor sociale în limitele umanului, dar și în ultimă analiză ca o emancipare a iobagilor de sub excesele autorităților locale și centrale. Se creează astfel un mod de solidaritate mesianică pe care Ecaterina Varga se simte investită de providență s-o slujească în calitate de mandatar al aspirațiilor iobagilor la împăratul de la Viena. În ultimă instanță, atributele mesianice ale acesteia devin o previziune militantă a unui viitor mai bun pentru cei opresați social și politic.

La dimension militante d'Ecaterina Varga dans la décennie précédente la révolution de 1848-1849 (Résumé)

Au XVIIIe siècle et dans la première moitié du XIXe siècle, grâce à son pouvoir militaire, la Maison d'Habsbourg a garanti l'équilibre politico-militaire dans l'espace de l'Europe Centrale et du Sud-est, zone qui comprenait la Transylvanie, le Banat et la Bucovine.

Encore plus difficiles que ses problèmes internes, la Monarchie habsbourgeoise est confrontée aux aspirations des peuples marginaux : les polonais, les italiens et les roumains se sont éveillés à une nouvelle conscience sociale et historique. Au début du quatrième décennie du XIXe siècle, les mouvements de la population minière des domaines de Zlatna ont été menés par Ecaterina Varga, devenue le symbole de la résistance contre l'oppression et les abus des autorités locales et centrales.

Ecaterina Varga a rédigé des nombreuses pétitions au nom des habitants de *Țara Moșilor* au risque de sa liberté et même de sa vie. Considérée une personne dangereuse, les autorités impériales tentent de la mettre aux arrêts et elles y arrivent avec la complicité du prélat des roumains orthodoxes, Andrei Șaguna. Libérée en février 1851, Ecaterina Varga s'est retirée dans l'ancienne commune de Făgăraș, gagnant dans la mémoire collective le surnom de „Reine des Moși”

